

THORKIL SMITT & CHRISTIAN VOLLMOND

VERDENS HISTORIE

2

FRA MODERNE TIL NYESTE TID

LINDHARDT OG RINGHOF

Verdenshistorie 2.
Fra moderne til nyeste tid

Thorkil Smitt og Christian Vollmond

© 2015 L&R Uddannelse, København
– et forlag under Lindhardt og Ringhof Forlag A/S,
et selskab i Egmont

Forlagsredaktion: Stefan Dybdal Emkjær
Billedredaktion: Kathrine Storm

Grafisk tilrettelægning og omslag:
Lars Møller Nielsen, Studio 8

Omslagsbillede:

Julie Mehretu

Stadia II

2004

Ink and acrylic on canvas

108 x 144 in. (274.3 x 365.8 cm)

Photo: Richard Stoner

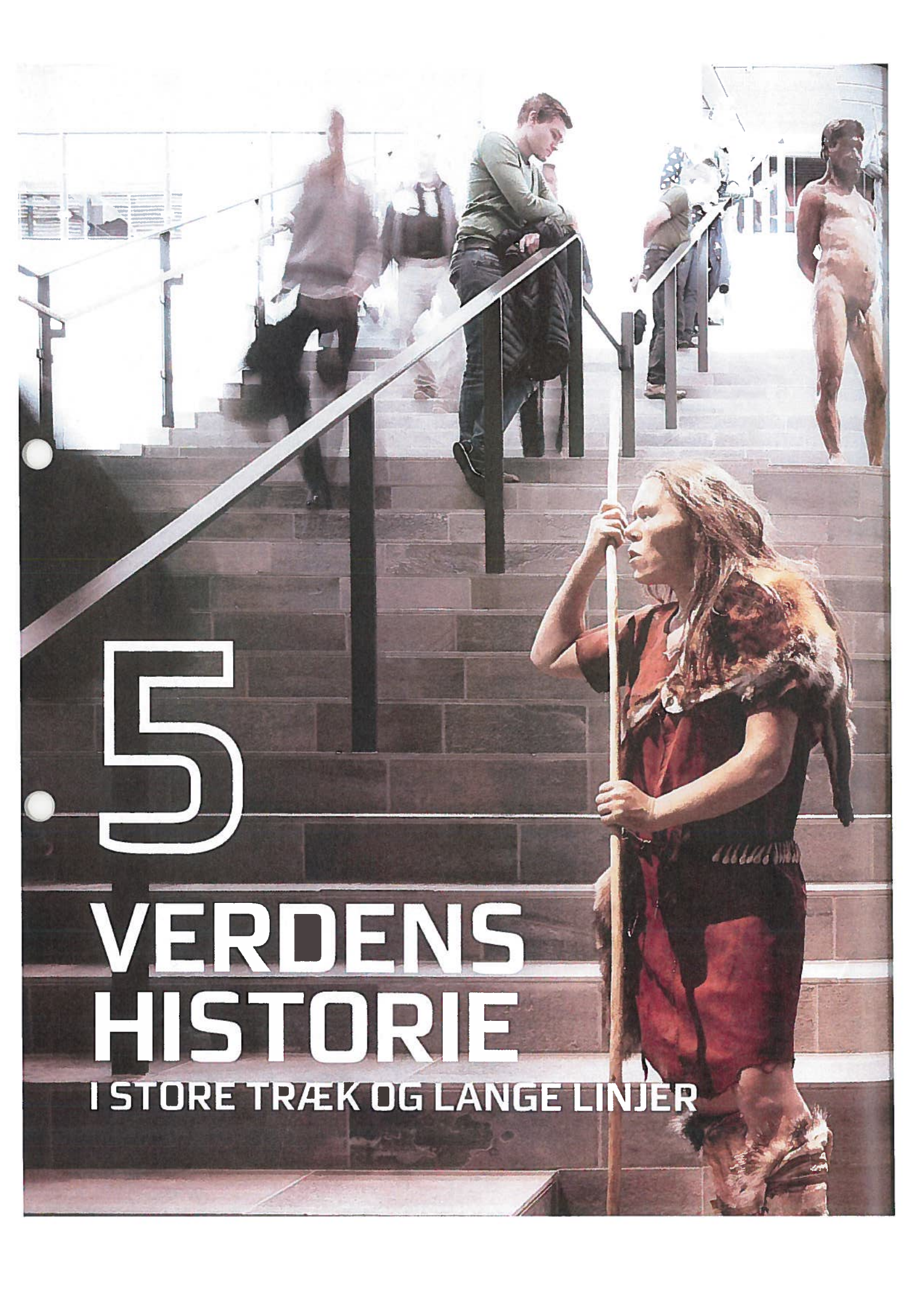
Courtesy White Cube

Tryk: Livonia Print

Mekanisk, fotografisk, elektronisk eller anden
gengivelse af denne bog eller dele heraf er
kun tilladt efter Copydans regler

1. udgave, 1. oplag 2015
ISBN 9788770665971

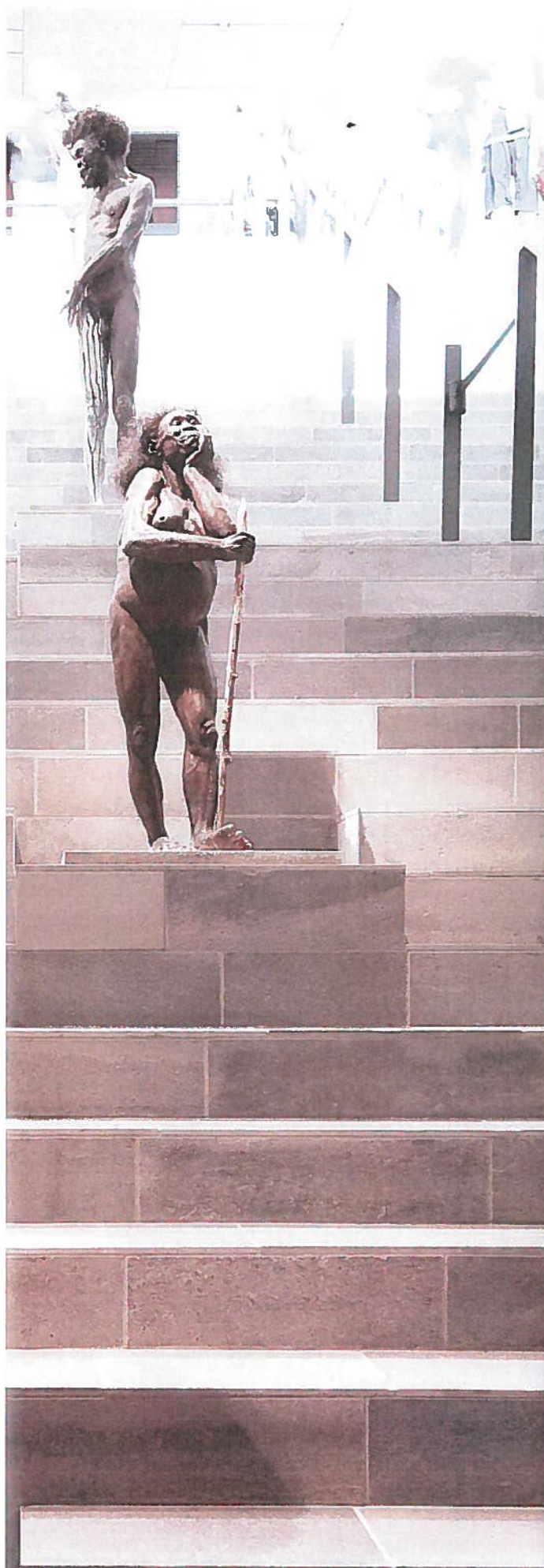
www.lru.dk

5

VERDENS HISTORIE

I STORE TRÆK OG LANGE LINJER

TIDSLINJE

12000 f.v.t.	Landbrugsrevolutionen
4-3000 f.v.t.	De tidligste skriftsprog
2500 f.v.t.	De store pyramider i Egypten
500-300 f.v.t.	Athen
500 f.v.t.-500 e.v.t.	Romerriget
632	Islams ekspansion
500-1500	Europæisk feudalisme og middelalder
1100-1300	Korstogene
1400-1650	Renæssancen
1400-1800	Opdagelserne
1450	Første massemedium: Bogtryk
1500	Reformationen
1500-1700	Det nye videnskabelige verdensbillede
1650-1800	Oplysningstiden
1750-	Industrialiseringen
1776 & 1789	Amerikanske og franske revolutioner
1848	Det kommunistiske manifest
1870-1914	Imperialismen
1914-1918	Første Verdenskrig
1917	Den Russiske Revolution
1930'erne	International økonomisk krise
1933-1945	Det nazistiske Tyskland
1939-1945	Anden Verdenskrig
1948	FN
1945-1990	Den Kolde Krig
1949	Den Kinesiske Revolution
1990'erne	IT-revolutionen begynder
1992	EU
2001	Terrorangreb 9/11 i USA
2008	Økonomisk krise

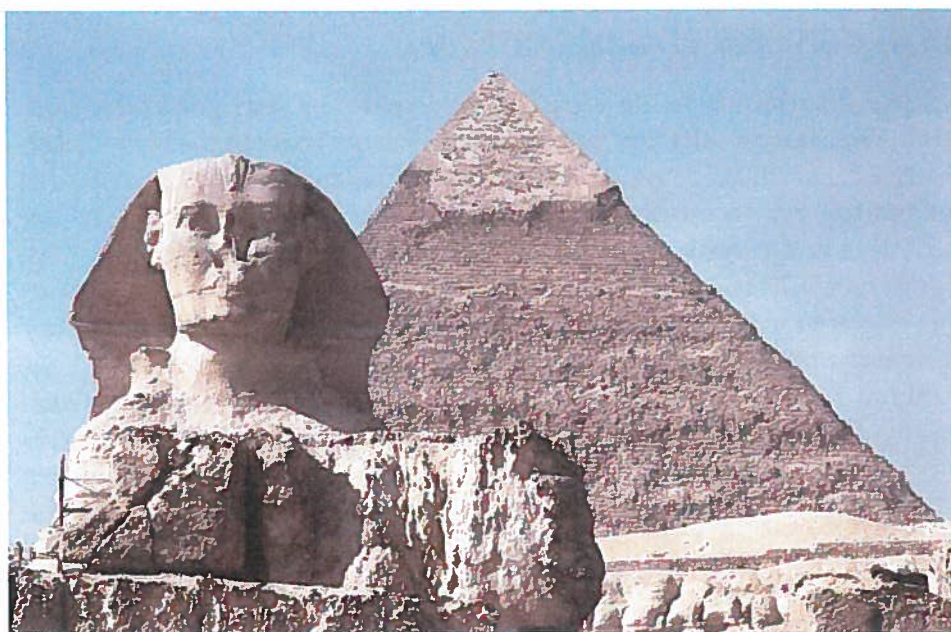
• Lav din egen tidslinje. Vælg fx de væsentligste årstal fra denne verdenshistories tidslinjer fra starten af hvert kapitel.

OPGAVE

DE FØR-KLASSISKE CIVILISATIONER

Den del af historien, som vi beskæftiger os med i gymnasiet, er typisk de sidste ca. 2500 års historie. Det er en lang periode, men dog kort i forhold til historien i sin helhed. I dag ved vi, at mennesket (*homo sapiens*) opstår i Afrika. Det udkonkurrerer andre menneskeaber og spreder sig til alle egne af kloden. De første mennesker ernærer sig som samlere og jægere, der efterhånden bliver til bønder. Den første afgørende ændring i menneskets forhold kaldes den neolitiske revolution, landbrugsrevolutionen. Mennesker begynder at leve i bofaste landbrug, hvor de holder husdyr og dyrker jorden. Den neolitiske revolution opstår flere forskellige steder på forskellige tidspunkter over en lang periode på flere tusinde år f.v.t. Mennesker organiseret i bofaste landbrug giver en mulighed for produktion af overskud, og de første byer og samfund opstår og med tiden udvikles civilisationer. Bortset fra på det amerikanske kontinent dannes disse tidlige samfund omkring store floder, hvor samarbejde og organisation har været nødvendig for at regulere vand. Derfor omtales disse civilisationer i de fleste historiebøger som flodkulturerne. Der er tale om kinesiske civilisationer omkring floderne Yangtze og Huang He og om indiske civilisationer omkring Indus og Ganges. I Mellemøsten opstår en førklassisk (babylonisk) civilisation omkring floderne Eufrat og Tigris, der ligger i det nuværende Irak. Og i Egypten opstår en førklassisk civilisation langs med Nilen. Alle disse civilisationer er klassesamfund, hvor en lille overklasse sidder på den politiske, militære og religiøse magt. Vores kilder til disse civilisationers tidligste historie er kun arkæologiske fund, men allerede mellem 4000-3000 f.v.t. udvikler disse civilisationer skriftsprog, som arkæologer har lært at tyde.

Mange førklassiske og klassiske civilisationer byggede pyramider til ære for guderne. Her den berømte Kefrenpyramide i Egypten. Kefren var søn af Kheops. Hans pyramide var ca. tre meter lavere end faderens, men til gengæld vogter sfinxen foran.

Capitol Hill, der huser den amerikanske kongres med Senatet og Repræsentanternes Hus, er bygget med inspiration fra tempelbyggerier fra de gamle græske og romerske demokratier, der blev brugt som forbilleder for moderne demokrati.

I europæisk sammenhæng har man fokuseret på den babylonske civilisation og på den persiske kultur, der har haft indflydelse på jødisk tænkning og dermed på Det Gamle Testamente. Disse samfund var også naboer til de gamle grækere og til Romerriget. Af samme grund har man også haft interesse for den før-klassiske egyptiske civilisation. Egypten blev allerede med Alexander den Stores erobring år 332-31 gjort til europæisk interessesfære og blev helleniseret, påvirket af græsk kultur og tænkning. De enorme pyramider fra det ældste rige fra omkring 2500 f.v.t. imponerede grækerne, og pyramidernes hemmeligheder fascinerer stadig turister og historikere.

DE KLASSISKE CIVILISATIONER

I læreplanen beskrives de klassiske civilisationer som antikkens samfund. Men når vi taler om antikken, tænker vi snævert på den klassiske græske civilisation og på den senere romerske civilisation. Allerede her fremtræder en eurocentrisme, og man har ikke haft øje for, at der samtidig i andre verdensdele udvikledes tilsvarende civilisationer. Men oldtidens civilisationer havde kun lille og sporadisk kontakt med hinanden, og det er arven fra det gamle Grækenland og fra Romerriget, der har størst betydning for europæisk historie.

Siden 1700-tallet har man interesseret sig for de græske bystaters eksperimenter med demokrati. Oplysningsfilosofferne var inspireret af styreformer i den klassiske græske og romerske civilisation, af demokratiet i Athen og af den romerske republik, i deres kamp imod den enevældige kongemagt. I forlængelse af den amerikanske uafhængighedskrig fra 1776 og den franske revolution 1789 gik den borgerlige, liberale revolution sin sejrsgang over det meste af Vesteuropa, og flere og flere lande valgte en

demokratisk styreform. Demokrati var til debat i det gamle Grækenland (Athen), og den romerske republik (509-27 f.v.t.) var også omdiskuteret i samtiden. Derfor kom tidligere tiders historieundervisning til at kredse omkring den klassiske europæiske civilisations eksperimenter med demokratiske styreformer, og de nye demokratier byggede i 1800-1900-tallet mange af deres officielle bygninger efter forbilleder i græske og romerske templer.

Imidlertid var såvel det græske som det romerske demokrati forbeholdt en lille gruppe af velstående, frie mænd. Der var i Athen tale om et direkte demokrati, mens romerne benyttede sig af en slags indirekte (repræsentativt) demokrati. Men efter moderne målestok var der ikke tale om særligt demokratiske samfund, da det store flertal af befolkningen var afskåret fra indflydelse. Modsætningen til det græske demokrati var tyranni, hvor én person tog magten, og den romerske republik udviklede sig også til et tyranni, til et kejserdømme. Det tyvende århundredes diktatorer kunne således også hente inspiration til, hvordan man skulle styre et samfund i de klassiske civilisationers eksempler.

Men da der i Vesteuropa, herunder Danmark, længe har været bred konsensus om demokrati som den bedste af alle styreformer, har man været tilbøjelig til at forherlige de demokratiske perioder i den klassiske europæiske civilisation. Det seneste eksempel på denne opfattelse er Demokrati-kanonen fra 2008, der netop starter med demokratiets rødder i de græske bystater i 500-tallet f.v.t. Det kan enhver forstå. Men Demokrati-kanonen forsøger at påvise, at der går en lige linje fra det klassiske demokrati, over kristendom, europæisk middelalder, reformation, oplysningstiden og til det moderne demokrati. Man forsøger i bagklogskabens lys at påvise, hvordan udviklingen i Europa fra dag ét er gået imod det demokrati og den ytringsfrihed, vi kender i dag.

Det er dog fagligt problematisk, da man dermed slet ikke medtænker, at fortidige forhold kunne have udviklet sig anderledes og ikke har fulgt en særlig plan. Og det er måske værd at tænke på, at demokrati i det lange historiske perspektiv foreløbig er en undtagelse.

Vi har kendt til en slags demokrati i det klassiske Grækenland og under den romerske republik, og det moderne demokrati har udviklet sig siden Den Amerikanske Uafhængighedserklæring 1776 og Den Franske Revolution 1789. Og der er i dag flere demokratiske lande end nogen sinde, men verdens folkerigeste land Kina er ikke demokratisk, og demokratiet er under pres ikke kun i Rusland, men i en lang række europæiske stater. Så det moderne demokrati er kun ca. 200 år gammelt og kan måske vise sig at være en parentes i verdens historie.

Vi har ikke kendskab til tilsvarende demokratiske eksperimenter i andre klassiske civilisationer, så der er gode grunde til, at disse eksperimenter har fascineret. Det væsentligste at vide om de klassiske civilisationer i Europa er, at der i det gamle Grækenland, ca. 500-300 f.v.t. og i Romerriget 500 f.v.t.-500 e.v.t. var eksperimenter med styreformer. Der

var tale om klassesamfund, hvor slaver i perioder stod for en stor del af produktionen. Det var velordnede samfund, hvor der var en vis lov og orden. Der var et økonomisk overskud, der betød, at der var råd til videnskabsmænd, forfattere og filosoffer. Den klassiske europæiske civilisations mestre, der stadig læses, har spillet en betydelig rolle for den europæiske kulturarv. Og fra Romerriget har vi arvet ideen om et samlet Europa.

DEN POST-KLASSISKE CIVILISATION: EUROPÆISK MIDDELALDER

Romerriget var kulminationen på den klassiske europæiske civilisation. Der var tale om en civilisation, hvor en centralmagt styrede et enormt område efter ensartede love og retningslinjer. Centralmagten sørgede for beskyttelse imod ydre og indre fjender og skabte forudsætninger for blomstrende bysamfund, der havde gode betingelser for nær- og fjernhandel.

Da Romerriget brød sammen omkring 500 e.v.t. gik den klassiske europæiske civilisation i opløsning, og middelalderens feudalisme medførte decentralisering og ustabilitet. Byerne blev mindre og de europæiske regioner bekrigede hinanden på kryds og tværs.

Middelalderen er et europæisk, historisk begreb. I sig selv er middelalderen en indholdsløs betegnelse for en lang periode, 500-1500 e.v.t., som ligger i mellem noget og noget andet. Nemlig imellem den klassiske periode og Renæssancen. Renæssance betyder genfødsel, og nogle renæssanceforfattere opfattede og beskrev, hvordan de levede i en ny tid, hvor den klassiske civilisations rødder var blevet genfundet efter en periode på tusind år. Denne opfattelse gav anledning til en opfattelse af middelalderen som en meget lang stagnations- og tilbagegangsperiode: den mørke middelalder.

Men det giver en fejlagtig opfattelse af middelalderen, som vi lader begynde og slutte på forskellige tidspunkter forskellige steder: Hvornår begynder og slutter fx dansk middelalder? Middelalderen kan tværtimod på mange måder opfattes som en innovativ og dynamisk periode. Men når middelalderen er blevet opfattet som en tilbagegangsperiode, hænger det sammen med, at man i eftertiden har villet forherlige sin egen tid og siden den industrielle revolution har man haft respekt for det velordnede og centraliserede styre, der gjorde Romerriget stort. Her kunne fri vareudveksling imellem de mange bysamfund uhindret finde sted.

Den økonomiske feudalisme var karakteriseret ved, at herremænd ejede jorden. Herremændene lod fæstebønder dyrke denne jord. Fæstebonden havde ret til at dyrke en af del jorden til sig selv og betalte for denne ret ved 1) at arbejde for herremanden 2) at levere naturalier til herremanden 3) at betale kontant til herremanden. Det var en årlig betaling: fæsteafgift (på dansk landgilde).

FEUDALISME

OPGAVE

For at få en bedre forståelse af det feudale system, kan det være en hjælp at se den grafisk udtrykt. I lighed med de hierarkiske forhold mellem samfundets grupper, var familierne/husholdningerne også hierarkisk indrettet, med "husherren" i toppen og kvinder, børn og tjenestefolk som undergivne.

Diskuter hvordan de to illustrationer på forskellig vis afspejler feudalismen.

Den politiske feudalisme var karakteriseret ved de gensidige forpligtelser, der var imellem høj og lav. Fæstebonden var beskyttet af herremanden. De enkelte herremænd udkæmpede regionale magtkampe, og de stærkeste gjorde sig til konger over forskellige områder i Europa. Den således stærkeste fyrste havde en række vasaller, dvs. underfyrster, og disse stod i et gensidigt beskyttelsesforhold til fyrsten. Herremændene gjorde sig selv til adelen, der var en slags førsterangs borgere. Adelen havde skattefrihed imod at stille med våben, når fyrsten kaldte. Europa blev fragmenteret i et utal af halvstore og små fyrstendømmer og bystater. Det kan man stadig se, hvis man kører rundt i Europa. Her ligger slotte, borge og ruiner på de mest umulige klippetoppe. Datidens herremænd måtte for at forsvare deres selvstændighed være i stand til at forsvare sig og udholde en belejring.

I dette feudale Europa opstod der en krigergruppe, de såkaldte riddere. Det var adelige krigere i rustning og til hest, datidens kampvogne. Omkring disse riddere opstod en ridderromantik og nogle meget ophøjede regler for, hvordan en ægte ridder skulle opføre sig over for sin overvundne fjende i krig og overfor sin dame. Man opførte overdådige ridderturneringer, hvor middelalderens voldsideal blev iscenesat.

KORSTOGENE: ET EUROPÆISK MØDE MED DEN GLOBALE CIVILISATION ISLAM

Men den postklassiske periode er også kendetegnet ved islams enorme ekspansion fra 622 e.v.t., der betyder, at man kan opfattede dette som verdens første egentlige globale civilisation, da samme religiøse lovkompleks og kultur udstrækkes til at omfatte ikke alene Mellemøsten, men også store dele af Europa, Afrika og Asien.

Mødet imellem det kristne Europa og det muslimske Mellemøsten i denne periode gav på begge sider anledning til overvejelser omkring mødet med de andre. Og denne diskussion er blevet aktualiseret gentagne gange siden. Dette kulturmøde- og sammenstød har medvirket til den forskel i opfattelser, der den dag i dag præger disse forskellige regioner.

Når man diskuterer årsagerne til europæiske korstog imod "Det Hellige Land", 1100-1300, er det ganske tankevækkende, at en samtidig kilde skriver, at det ville være meget bedre, hvis de mange krigeriske riddere brugte deres tid på at forsøge at erobre "Det hellige Land" end at gå og bekrige hinanden derhjemme. Det tyder på, at der har været et overskud af militær art. Men årsagerne er mangfoldige og komplekse. Det Østromerske Rige var siden 1071 under særligt hårdt pres fra muslimske tyrkere. Paven i Rom opfordrede i troens navn riddere og befolkningen til at tage på korstog. Store kristne områder var kommet under muslimsk herredømme i forlængelse af islams ekspansion siden 600-700-tallet.

Alt tyder på, at kristne pilgrimme godt kunne få adgang til de kristne

helligdomme i området, om end det foregik på muslimernes betingelser, men det blev politisk fordelagtigt for paven at opfordre til korstog. Og det blev europæisk middelalders samlende sag. I en periode på 2-300 år udgik mere end otte militære ekspeditioner til området, og i lidt over hundrede år havde kristne fyrster magten over forskellige områder af det, vi i dag kender som Israel, Syrien, Libanon og Tyrkiet. Det lykkedes forenede muslimske styrker at trænge de kristne europæere ud, men historien om korstogene kom senere til at spille en betydelig rolle i forholdet imellem kristne og muslimer.

Korstogene er blevet opfattet meget forskelligt over tid. Var der tale om et alt i alt positivt kulturmøde, hvor Vesteuropa på mange måder stod overfor en overlegen civilisation og teknologi, som man lærte af, og som var medvirkende til at lægge grunden for den senere europæiske dominans? Eller var de kristnes nederlag en katastrofe, som medførte, at islam indtog flere områder og truede Europa? I dag sammenligner visse muslimske grupper den vestlige tilstedeværelse i de arabiske lande med korstogene, men man ser også kristne grupper, der sammenligner visse muslimers adfærd i de vestlige lande med korstogene.

I ren europæisk sammenhæng lader vi normalt middelalderen slutte med Renæssancen 1400-1650. I en nordeuropæisk sammenhæng lader man ofte bruddet med den romersk-katolske kirke i begyndelsen af 1500-tallet, reformationen, markere en overgang fra middelalder til noget nyt.

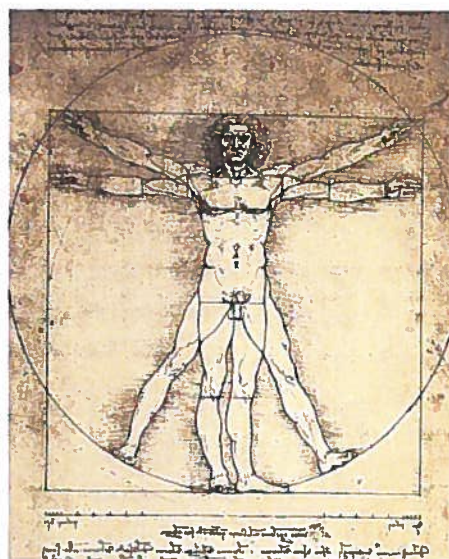
La Mezquita i Cordoba, Spanien vidner om den mangeårige muslimske tilstedeværelse i Europa.

RENÆSSANCEN: DEN FØRMODERNE EUROPÆISKE CIVILISATION BLIVER TIL

Renæssancen forbindes med Leonardo da Vinci og mange andre fremragende kunstnere, der opførte bygningsværker, dekorerede kirker og udførte spændende og levende malerier, der gjorde op med middelalderens strenge formsprog og motivvalg. Man valgte også ikke-religiøse motiver, og mennesker på billeder og i skulpturer blev levende og udtryksfulde.

Den tidlige renæssance opstod i de norditalienske bystater med Firenze, Venedig og Genova i spidsen. De norditalienske bystater oplevede i forbindelse med korstogstiden en stærk økonomisk vækst. De mange korstog gik ofte over Middelhavet, og bystaterne tjente godt på at udruste ekspeditionerne. Der var efterspørgsel på tekstiler, og uldproduktionen blev sat i system. Indtjeningen på handel var af et så stort omfang, at de norditalienske købmænd opfandt det moderne bankvæsen til trods for kristendommens forbud imod åger (dvs. at låne penge ud imod renter). De norditalienske bystater udgjorde fra ca. 1300-1500 den førmoderne europæiske civilisations økonomiske og kulturelle centrum.

Ny videnskab på vej:
Leonardo da Vinci:
Den vitruvianske
mand fra 1485

REFORMATION

Man taler som regel om, at renæssancen satte mennesket i centrum i forhold til middelalderen, hvor den katolske kirke og religionen dominerede enhver handling og tanke. Men man må ikke tro, at kirken og religionen havde udspillet sin rolle i 1500-tallet. Udviklingen fra middelalderens samfund, hvor kristendommen spillede en altdominerende rolle og til et egentlig sekulariseret (ikke-religiøst) samfund, var en proces, der strakte sig over flere hundrede år.

Den katolske kirke kom under pres allerede i 1200-tallet, hvor de store tiggermunkeordener, franciskanere og dominikanere, opstod i protest imod de rige "herremandsordener," fx cisterciensere. Dernæst kom kirken under pres i forlængelse af Den Sorte Død, den store pestpandemi 1348-1351, der lagde Europa øde. Denne katastrofe havde et ufatteligt omfang, og det diskuteres endnu, hvor stor en procentdel af Europas befolkning der døde. Datiden havde ingen fornuftige, rationelle eller videnskabelige forklaringer på katastrofen, som kun kunne forklares som Guds straf over menneskene.

I forlængelse af denne store katastrofe opstod der oppositionelle kirkeretninger, som den katolske kirke slog hårdt ned på. Der blev oprettet en særlig domstol, Inkquisitionen, som skulle sikre, at folk dyrkede de

res tro på den rigtige måde. Kætterbålene flammede op rundt omkring i Europa. Den moderne bogtrykkerteknik, der opstod omkring 1450, var altafgørende for, at kritikken af den katolske kirke blev udbredt.

Den katolske kirke var længe i stand til at afværge angreb, men da den tyske munk Martin Luther i 1517 offentliggjorde sin kritik af den katolske kirke, ikke mindst af den omfattende afladshandel, fik det store konsekvenser især i Nordeuropa. Martin Luther blev lyst i band og kunne have endt sit liv på bålet, men blev reddet af en tysk fyrste, der var påvirket af hans ideer. Luther og andre reformatorer ville egentlig blot en reform af den katolske kirke, og derfor taler man i Danmark om reformationen. Men kritikken resulterede i en splittelse i den romersk-katolske kirke. Luther mente ikke, at vejen til frelse går via gode gerninger, men via tro alene. Han mente heller ikke, at mennesker har brug for en formidler i deres forhold til Gud, og derfor spillede paven, Guds stedfortræder på jord, ikke længere den samme rolle. Den idé, var der mange fyrster, der godt kunne lide. Ved at bryde med paven i Rom kunne de nu selv blive overhoveder over deres nationale reformerede kirker og behøvede ikke at finde sig i pavelig indblanding. De reformerede kirkeretninger omtales ofte (negativt) som protestantiske.

Den katolske kirke gik til modangreb. Afladshandelen blev afskaffet, der blev oprettet et register over forbudte bøger, jesuitter-ordenen blev skabt, og i perioden 1555-1648 var Europa præget af religionskrige, der kulminerede i 30-års krigen.

OPDAGELSER

Det er også i denne periode, at de store europæiske opdagelser begyndte. Det bliver ofte omtalt som den europæiske ekspansion, og her begyndte den udvikling, der skulle gøre Europa til det dominerende kontinent indtil midten af 1900-tallet.

Udviklingen startede i Portugal i begyndelsen af 1400-tallet, hvor portugisiske søfarere sejlede længere og længere ned ad den afrikanske kyst. I 1492 finansierede den spanske kongemagt Colombus, der i konkurrence med portugiserne ville finde en alternativ vej til Indiens krydderier. Han opdagede uden at vide det en ukendt verdensdel, Amerika, og i 1498 fandt portugiserne til Indien ved at sejle rundt om Afrikas sydspids.

Mødet med spanierne havde fatale konsekvenser for de oprindelige civilisationer i Amerika, der bukkede under for smitsomme europæiske sygdomme, da Spanien m.fl. indledte en kolonisation af de amerikanske kontinenter. Portugiserne stødte på væsentlig stærkere civilisationer i Asien og oprettede bare handelsstationer. Det satte gang i et kapløb om de nye kontinenter, og paven mæglede, da Spanien og Portugal delte verden imellem sig i hver sin interessesfære med Tordesillas-traktaten fra 1494. Denne skulle have tildelt Spanien retten til hele Amerika, men

endte med at tildele det område, som blev til Brasilien, til portugiserne. De portugisiske og spanske forsøg på at monopolisere handlen med Asien og Amerika lykkedes ikke, da England, Holland og Frankrig blandede sig i kapløbet og satte sig på betydelige områder, handelsruter og rettigheder.

Forudsætningerne for de store opdagelser var udviklingen af oceangående skibe og forbedrede navigationsinstrumenter. Europæerne fik fra Kina via araberne kendskab til kompas og var i stand til at beregne breddegraden. Samtidig havde de et vist kendskab til de asiatiske civilisationer via Marco Polos rejser i 1200-tallet. Det økonomiske incitament var, at arabiske købmænd sad på handlen med de eftertragtede og dyre krydderier. Måske har troen på, hvad mennesket kunne ved egen kraft også spillet en rolle, selv om Columbus må have haft en fornemmelse af, at Gud var på hans side.

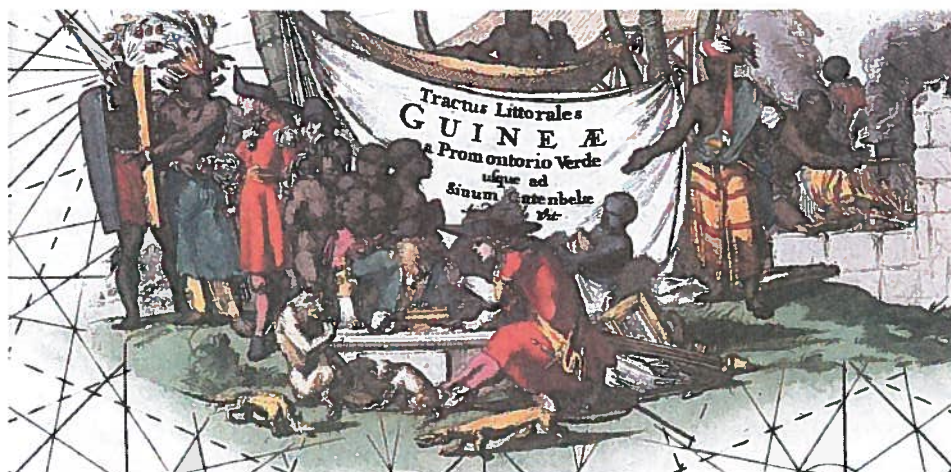
VIDENSKAB

Renæssancen bød også på et begyndende opgør med kirkens vidensmonopol. Den polske astronom Kopernikus mente allerede i begyndelsen af 1500-tallet, at Jorden ikke er centrum i universet, sådan som kirken i henhold til skabelsesberetningen fra Det Gamle Testamente hævdede. Han offentliggjorde i 1543 et skrift, hvori han argumenterede for, at solen måtte være universets centrum. Det blev længe opfattet som det rene kætteri af kirken, og da italieneren Galilei omkring år 1600 argumenterede for det samme, fik han problemer med den katolske kirkes domstol, Inkvisitionen. Han måtte afsværge sin holdning, men flere og flere observationer betød, at det geocentrerede verdensbillede efterhånden måtte vige for det heliocentriske verdensbillede, selv om den katolske kirke holdt fast i sin opfattelse til langt ind i 1800-tallet. I perioden blev grunden til den moderne naturvidenskab lagt. I stedet for rene tankeeksperimenter tog man nu udgangspunkt i observationer og begyndte at opstille eksperimenter og lave forsøg.

DEN TRANSATLANTISKE SLAVEHANDEL

I takt med at de europæiske nationer satte sig på store dele af Amerika og oprettede handelsstationer langs de afrikanske kyster startede den transatlantiske slavehandel. I de portugisiske og spanske kolonier opstod der en desperat mangel på arbejdskraft. Den europæiske kolonisation havde medført, at befolkningen var blevet drastisk reduceret, da de oprindelige amerikanske befolkninger ikke havde noget immunforsvar imod de mange smitsomme sygdomme, som europæerne tilfældigvis også bragte med sig til Amerika. Derfor begyndte man at fragte mennesker fra Afrika

Sorte handelsfolk
sælger slaver til
hvide købmænd.

til de nye besiddelser.

Den transatlantiske slavehandel betegnes ofte Trekanthandlen, og ideen er, at europæerne sejlede til Afrika, hvor de handlede sig til slaver. Disse fragtede de over Atlanterhavet til Brasilien, Caribien og det sydlige Nordamerika, hvor de blev solgt og sat til at arbejde i sukker-, tobaks- og bomuldsplantager. Herefter sejlede de europæiske skibe hjem med sukker, tobak og bomuld, som blev forarbejdet hjemme i Europa.

Den transatlantiske slavehandel stod på i en periode på over tre hundrede år. Portugal og England var suverænt de førende, men en række andre lande deltog også i den meget indbringende handel. Man regner med, at omkring 11-12 millioner afrikanere ankom til Amerika i perioden.

Indtjeningen ved denne handel medvirkede til at skabe kapital, der var en af forudsætningerne for den industrielle revolution i England. I dag opfattes den transatlantiske handel som et sort kapitel Europas historie. Men det var ikke kun europæerne, der var skurkene. Hvis ikke indfødte sorte havde været villige til at handle mennesker med europæerne, ville omfanget af denne handel nok ikke have været nær så stort. Derfor er den transatlantiske slavehandel også et kontroversielt kapitel i de afrikanske nationers historie.

FRA DEN FØRMODERNE TIL DEN MODERNE/INDUSTRIELLE PERIODE

I den førmoderne periode udvikledes i Europa en ny forståelse af mennesket og verden, ligesom et nyt syn på videnskab langsomt blev udbredt. Dette lagde grunden til den senere moderne/industrielle periode, som begynder i 1700-tallet i sammenhæng med det som kaldes oplysningstiden.

Der er ikke enighed om, hvornår oplysningstiden starter eller slutter.

Fra 1500-tallet fik borgerskabet, navnlig de store købmænd i byerne en stærkere og stærkere økonomisk betydning, uden at de havde indflydelse på andet end lokal administration. Men en lang række europæiske filosoffer og videnskabsmænd gjorde sig over en lang periode 1500-1800 overvejelser over, hvordan verden hang sammen. Fra midten af 1600-tallet begyndte oplysningstidens klassiske skikkelser at gøre sig tanker om, hvordan samfundene kunne og burde indrettes som alternativ til, at en enevældig konge havde hele magten, og at en lille elite havde mange særlige privilegier. Også tanken om magtens tredeling, der kom til at ligge til grund for det amerikanske og de moderne europæiske demokratier, blev fremsat i oplysningstiden.

I 1776 erklærede 13 engelske kolonier i Nordamerika sig for selvstændige med en række umistelige rettigheder, og Den Amerikanske Uafhængighedserklæring slog fast, at alle mennesker (mænd) er skabt lige. Det var i samtiden en revolutionerende opfattelse. At der ikke var tænkt på de fattige (mænd), kvinder, sorte eller indianere, var der i samtiden ikke mange, der hæftede sig ved. Den engelske kolonimagt satte sig imod oprøret, men tabte krigen i 1783, hvorefter USA udviklede verdens første moderne (begrænsede) demokrati.

I 1789 brød Den Franske Revolution ud, da Frankrig var på randen af økonomisk sammenbrud. Den enevældige konge havde indkaldt en stænderforsamling. De privilegerede stænder gejstlighed og adel stod overfor tredje stand, der bestod af borgere og bønder. Tredje stand repræ-

Eugène Delacroix:
"Friheden ledende
Folket", 1830.
Billedet hylder
den mindre kendte
franske revolution
fra 1830. Friheds-
gudinden, der
forener høj og lav,
symboliserer Frank-
rig og den franske
republik, kendt som
Marianne. Billedet
skulle have inspire-
ret Victor Hugo til
scener og personer i
Les Misérables – de
elendige.

senterede dog langt over 90 procent af befolkningen, og den gjorde sig selv til en nationalforsamling, der skulle give Frankrig en ny grundlov. Frankrig blev til et konstitutionelt monarki, hvor kongens magt er underkastet en forfatning (grundlov, konstitution), der begrænser hans magt. Kirkens ejendom blev nationaliseret, og kirke adskilt fra stat. Og i august 1789 kom den franske menneskerettighedserklæring, der giver udtryk for de samme tanker, som lå til grund for Den Amerikanske Uafhængighedserklæring.

Den franske konge forsøgte at rulle udviklingen tilbage ved at hente hjælp udefra. Det blev opdaget, og han blev henrettet i januar 1793, og Frankrig blev til en republik. Perioden 1793-1795 var den radikale periode i Den Franske Revolution, hvor den ene fløj afløste den anden, mens guillotinen kappede hovederne af de, som blev udråbt til samfundsfiender.

Fra 1792 kom Frankrig i krig med en lang række europæiske lande. De mere eller mindre enevældige europæiske konger havde med rædsel iagttaget udviklingen i Frankrig. De franske soldater kæmpede nu ikke længere for den franske konge, men for Frankrig og for republikken. De kæmpede for et nationalt område og for en ny styreform. Den radikale revolution blev stoppet i 1795, og i 1799 tog general Napoleon magten. Han gjorde sig selv til kejser i 1804, og revolutionen var slut. Men i takt med Napoleonskrigene indtil 1814 udbredtes mange af Den Franske Revolutions idéer til store dele af Europa.

De spanske latinamerikanske kolonier løsrev sig fra Spanien mellem 1810-1824 og eksperimenterede i 1800-tallet med et begrænset demokrati for de velstillede. Nationale bevægelser og en bevægelser for en anden styreform med større folkelig deltagelse var sat i gang i flere lande. Denne udvikling kulminerede i 1848, hvor en række europæiske lande oplevede en borgerlig liberal revolution, der medførte, at nogle lande indførte nye (begrænsede) nationale demokratier.

Oplysningstidens humanisme og revolutionernes menneskerettighedserklæringer fik også betydning for den transatlantiske slavehandel. Det gav abolitionist-bevægelsen fremdrift, og i begyndelsen af 1800-tallet forbød de fleste lande slavehandel, mens det varede yderligere 50 år før slaveri blev forbudt.

DEN MODERNE EUROPÆISKE CIVILISATION BLIVER GLOBAL: INDUSTRIALISERING OG IMPERIALISME

Et andet afgørende forhold i overgangen mellem den førmoderne og den moderne/industrielle periode er industrialiseringen, der både medførte en voldsom udvikling i de lande, hvor den slog igennem og medvirkede til at udbygge den europæiske magt rundt om i verden. Omkring 1750 startede en proces i England, der i løbet af ca. 100 år omdannede dette

Krupp Jernstøberi,
Tyskland, 1871.

samfund fra et traditionelt landbrugssamfund til et moderne industrisamfund. En række forskellige faktorer spillede sammen og betød, at England før alle andre lande gennemgik en industriel revolution. Der var overskud af arbejdskraft i landbruget, som begyndte at producere for et egentligt marked. Overskudsbefolkningen søgte ind mod byerne (urbaniseringen), og det skabte et marked, der virkede tilbage på landbruget, som indrettede sig efter markedet. Den dynamiske udvikling i landbruget gav overskud, og samtidig bragte fjernhandlen på Amerika, Afrika og Asien også kapital til landet. Noget af denne kapital blev investeret i ny produktion. Den første råvare var den lokalt producerede uld, men den blev hurtigt overgået af importeret bomuld fra kæmpekolonien Indien. Der fandt en fortløbende teknologisk udvikling sted i tekstilindustrien, og produktionen blev efterhånden organiseret industrielt i store fabrikker. I England havde man længe betjent sig af kul som brændsel, og da kul efterhånden skulle hentes dybere og dybere nede i jorden, blev der opfundet en primitiv dampmaskine, der kunne pumpe indsvivende vand væk. Det satte gang i den udvikling, der førte til James Watts patent på den moderne dampmaskine i 1769, der revolutionerede den moderne fabriksproduktion og moderne transport med dampskib eller damptog.

I 1776 udgav Adam Smith: "The Wealth of Nations", hvor han forklarede pris som et resultat af udbud og efterspørgsel, slog til lyd for arbejdsdeling og fri konkurrence. Smith mente, at privilegier, monopoler og den merkantilistiske selvforsyningspolitik hæmmede en gunstig økonomisk udvikling.

Industrialiseringen bredte sig fra midten af 1800-tallet til Nordvesteuropa, Amerika og Japan, mens Syd- og Østeuropa først gennemgik en egentlig industrialisering i begyndelsen af 1900-tallet. Der var små industrielle enklaver i de europæiske kolonier, i de latinamerikanske lande

Mellem 1898-1900 opstod der i Kina centrert omkring den nye hovedstad Beijing en oprørsbevægelse, der blev kaldt "boksere" efter en kampsport, de dyrkede. Bokserne bekæmpede den store udenlandske tilstedeværelse og indflydelse i Kina og belejrede ambassadeområdet i Beijing, hvor alle de "hvide djævle" fra europæiske lande og USA boede. Da truslen var afværget, slog europæerne hårdt ned på oprørerne, som det ses i denne samtidige illustration fra "le Petit Journal", 1900.

og i Kina, men i Asien og Afrika startede industrialiseringen først rigtigt i forbindelse med afkoloniseringen efter Anden Verdenskrig. Kina gennemgik verdens største industrialisering mellem 1980 og 2010, og industrialiseringen er stadig i gang i en lang række udviklingslande. Så mens vi i den vestlige verden ofte taler om det postindustrielle samfund, er industrialiseringen ikke slut.

Industrialiseringen skabte en arbejderbevægelse, der skabte en socialistisk ideologi. Den udfordrede den liberale ideologi, der havde karakteriseret den franske revolution. Den socialistiske ideologi delte til dels den liberale ideologis syn på borgerlige frihedsrettigheder som ytrings-

frihed, valgret, juridisk ligestilling og beskyttelse og religionsfrihed, men fokuserede også på at afskaffe den ulige økonomiske fordeling af samfundets goder gennem indskrænkning af det frie marked. Disse ideologier skulle komme til at stå stejlt overfor hinanden i det 20. århundrede.

Industrialiseringens masseproduktion for et ukendt marked skabte et behov for råvarer og markeder, hvor man kunne afsætte sine produkter. De europæiske stormagter havde indtil midten af 1800-tallet stillet sig tilfredse med at have handelsstationer i Afrika og Asien. Men der blev indledt et kapløb om at skaffe sig kolonier, og en række europæiske lande tog kontrol over store områder i Afrika og Asien. Denne udvikling, der kulminerede mellem 1870-1914, kaldes normalt for Imperialismen. De europæiske lande disponerede over moderne militær teknologi og havde derfor let ved at underlægge sig store områder, der blev forsvaret med traditionelle våben.

Industrialiseringen og den imperialistiske erobring af store dele af verden medvirkede til en europæisk racetænkning. Europæerne følte sig overlegne i forhold til alle andre folkeslag, og de overbeviste sig selv om, at de havde ret og pligt til at bringe den europæiske "civilisations lys" ud til det, der blev opfattet som tilbagestående og primitive kulturer. Opfattelsen var, at der kun var én civilisation, og at den var europæisk og kristen. Denne holdning prægede europæernes virke i Amerika, Afrika og i Asien og gav anledning til meget grov racediskrimination.

Imperialismen gjorde den moderne europæiske civilisation blev global. Europæisk teknologi og europæiske ideer blev kendt over hele verden. Industrialiseringen begyndte sin over 250 årige lange udvikling, der mere og mere spandt verden sammen i en økonomisk globaliseret helhed. Da de tidligere kolonier blev selvstændige stater efter Anden Verdenskrig, forsøgte de europæiske kolonimagter at omdanne landene til moderne nationer efter europæisk forbillede.

Den nationalistiske ideologi inspirerede befolkningerne til selvstændighed, mens de europæiske ideologier: liberalisme og socialisme (kommunisme), under Den Kolde Krig kom til at præge de borgerkrige, der brød ud i mange af de nye selvstændige stater.

Det store imperialistiske kapløb kulminerede i Første Verdenskrig 1914-1918. Verdenskrigen blev udløst af en serbisk nationalist, der skød den østrig-ungarske tronfølger, men konkurrence om kolonier var mellem 1890 og 1914 flere gange på nippet til at fremkalde en europæisk storkonflikt. Efter Første Verdenskrig overtog England og Frankrig tabernes kolonier, men nationale selvstændighedsbevægelser begyndte at gøre sig gældende i mange kolonier.

Med oprettelsen af FN efter 1945 blev den territoriale imperialismeproblematisk, og mellem 1947 og 1989 blev næsten alle tidligere kolonier til selvstændige lande, mens kolonimagternes fortsatte økonomiske interesse i og fortjeneste på de tidligere kolonier blev betegnet som økonomisk imperialism.

IDEOLOGIERNES KAMP OG EKSTREMERNES KORTE 20. ÅRHUNDREDE

Den Amerikanske Uafhængighedserklæring og Den Franske Revolution var udtryk for en liberal kritik af kongedømmer, der ikke gav politisk indflydelse til en stadig mere velstående borgerklasse. Industrialiseringen satte gang i en liberalistisk økonomisk tænkning, der anbefalede arbejdsdeling, fri prissætning og fri konkurrence. Der opstod et antal relativt demokratiske stater, fx USA og de nordvesteuropæiske lande, og markedsøkonomisk tænkning og praksis slog igennem.

Men industrialiseringen skabte en arbejderklasse, hvis interesser ikke blev varetaget af hverken det spæde demokrati eller af den liberalistiske politik. Fri konkurrence betød, at arbejdsgivere måtte være tilbageholdende med løn for at producere med lavest mulige omkostninger. På denne baggrund opstod en socialistisk ideologi, der gik ind for bedre arbejdsforhold og højere løn til arbejderne, og på sigt en generel omfordeling af samfundets ressourcer, så alle fik lige andel i samfundets økonomiske goder.

I slutningen af 1800-tallet, hvor fagforeninger blev anerkendt, og hvor socialistiske partier også begyndte at få valgt repræsentanter ind i de nationale parlamenter, stod de to store ideologier overfor hinanden med hver deres bud på, hvordan et samfund skulle organiseres.

Den socialistiske bevægelse var fra begyndelsen splittet i opfattelsen af, hvordan man nåede til det klasseløse samfund. En moderat fløj (socialdemokrater) ville reformere og via det parlamentariske demokrati sikre indkomstudjævning, mens en anden radikal fløj (kommunister) ville tage magten ved en revolution, afskaffe den private ejendomsret og indføre et lighedssamfund. Men det var først, da det lykkedes det russiske kommunistparti at tage magten i Rusland i 1917, at splittelsen i den socialistiske bevægelse fik storpolitisk betydning.

Den radikale socialisme (kommunisme) blev uden for verdens første kommunistiske stat (Sovjetunionen) anset for at være samfundsnedbrydende og meget farlig. Splittelsen i den socialistiske bevægelse var så fundamental, at de socialistiske reformpartier (socialdemokratier) og de radikale socialistiske (kommunistiske) partier bekæmpede hinanden som arvefjender.

Den Store Krig 1914-1918, der i historiens bakspejl blev til Første Verdenskrig, ændrede for altid spillereglerne for moderne krigsførelse. Krigen blev total og industriel og ofrenes antal enorme. Første Verdenskrig blev et traume for generationen, og kon-

USA's indtræden i Første Verdenskrig fra april 1917 blev afgørende for den militær-industrielle styrkeprøve in mellem de europæiske stormagter. Den amerikanske propaganda iscenesatte fjenden, tyskerne, som hunner, et asiatisk folk, der havde løbet Europa over ende i middelalderen. Krigen blev iscenesat som den moderne europæiske civilisationens kamp imod barbariet.

sekvenserne af krigen, der bl.a. lagde grunden til Anden Verdenskrig, kan stadig iagttages mange steder i Europa og i Mellemøsten.

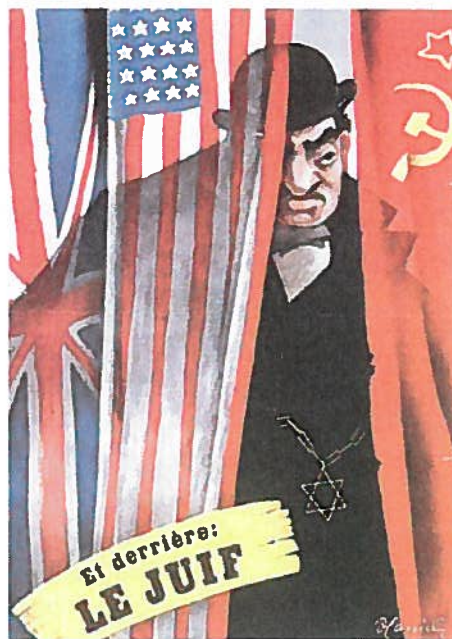
Den alvorligste økonomiske krise i det 20. århundrede blev fremkaldt af krakket på børsen i New York på Wall Street 1929. Den verdensopspændende krise, havde enorme økonomiske, sociale og politiske konsekvenser. Den betød en politisk polarisering, og da socialdemokrater og kommunister i Tyskland bekrigede hinanden, gav det rum for en tredje vej: fascismen/nazismen.

Fascismen var startet med Mussolini i Italien, men blev først et internationalt ideologisk alternativ, da Hitlers nazistparti tog magten i januar 1933. Fascismen var ekstremt nationalistisk. Den var imod det liberale demokrati og gik ind for en ren et-partistat under ledelse af en fører. *Ein Land, Ein Volk, Ein Führer*. Fascismen, der oprindeligt havde nogle socialistiske mærkesager, var i markant opposition til den socialistiske ideologis begreb om lighed.

Krisen truede demokratierne, da de politiske yderfløje blev styrket mange steder, og i slutningen af 1930'erne var kun ganske få lande stadig demokratiske. Da England fra midten af 1940 til midten af 1941 stod alene overfor det nazistiske Tyskland, blev Anden Verdenskrig til en kamp om ideologi. Det engelske liberale demokrati overfor den tyske diktatoriske et-parti-stat. Og efter at det nazistiske Tyskland havde angrebet Sovjetunionen, kom en underlig alliance i stand. De liberale demokratier stod nu allierede med deres traditionelle ideologiske fjende, det kommunistiske Sovjetunionen, overfor det nazistiske Tyskland.

Med det nazistiske Tysklands nederlag i 1945 udspillede fascismen sin ideologiske storpolitiske rolle ikke mindst på grund af de forbrydelser imod menneskeheden (Holocaust), som dens raceideologi medførte. Men fascismen eksisterer stadig, og dens nationalistiske og racistiske ideologi har en vis gennemslagskraft i krisetider.

Alliancen fra Anden Verdenskrig blev efter 1945 afløst af Den Kolde Krig, hvor USA og de vestlige lande med liberale politiske systemer og markedsøkonomi stod overfor Sovjetunionen og de stater i Østeuropa, som Sovjetunionen havde befriet og gjort til kommunistiske lydstat. I 1949 blev også Kina kommunistisk, og det så ud som om, der var et kommunistisk ideologisk alternativ til liberalisme. I disse såkaldt folkedemokratiske stater indførtes kommunistiske et-parti-stater og planøkonomi. Den Kolde Krigs hovedaktører kom aldrig i direkte krig, men truede hinanden med atomkrig. Muligvis var denne gensidige terrortrussel medvirkende til at hindre, at det kom til en egentlig konflikt imellem supermagterne. Men Den Kolde Krig blev udkæmpet militært i en lang

Fransk antisemitisk plakate fra den tyske besættelse (juli 1940 – august 1944). "Et derrière: LE JUIF" betyder: "Og bagved: Jøden". I den nazistiske antisemitisme, stod jøderne, der gik efter verdensherredømmet, bag alle fjender. Jøderne kontrollerede de kapitalistiske og liberalistiske englændere og amerikanere, men de stod også bag deres dødsfjende, den internationale kommunisme i skikkelse af Sovjetunionen.

Den Kolde Krig var og blev opfattet som en international magtkamp imellem to forskellige ideologier repræsenteret ved den store amerikanske *Uncle Sam*, der personificerer den amerikanske liberalisme, som stod overfor den mægtige russiske bjørn, der under Den Kolde Krig personificerede den internationale kommunisme.

række stedfortræderkrige 1950-1989, der næsten alle havde rod i afkoloniseringen. Mange millioner mennesker mistede livet i disse ideologisk betingede krige.

I nogle vestlige lande lykkedes det at indføre en velfærdstat, hvor demokratiske regeringer sørgede for en vis indkomstudjævning, der skabte forudsætninger for en offentlig sektor af en vis størrelse og en række universelle gratis ydelser: uddannelse, sundhed og pension. I de folkedemokratiske kommunistiske stater var man, da man havde afskaffet den private ejendomsret, i stand til at afskaffe arbejdsløshed, og så at sige deles om det arbejde, der var. Samtidig indførte disse stater også en række universelle gratis ydelser indenfor uddannelse og sundhed.

Denne store ideologiske konflikt, der prægede alt i perioden 1945-1989, sluttede hurtigt og overraskende fredeligt. Ingen havde set det komme eller kunne rigtigt fatte konsekvenserne af den udvikling, der var på vej. Den sidste sovjetiske leder Gorbatsjov forsøgte at reformere det kommunistiske system i Sovjetunionen og løsne grebet om de østeuropæiske stater. I 1989 var der demokratiske valg i både Ungarn og Polen, og i november 1989 faldt Berlin-muren, der siden opførelsen i 1961 havde været det fysiske udtryk for "Jerntæppet" og verdens ideologiske splittelse. De kommunistiske partier afgav alle (undtagen i Rumænien) frivilligt magten, og der blev indført demokratiske politiske systemer. En amerikansk politolog talte om historiens afslutning, fordi det liberale demokrati og markedsøkonomi havde vist sig at være det kommunistiske alternativ overlegent.

Efter Den Kolde Krig er der kommet yderligere oplysninger frem, om at eksperimenterne med at indføre det kommunistiske samfund i Sovjetunionen og Kina havde uhyrlige menneskelige konsekvenser. Dels var politiske modstandere og såkaldte samfundsfjender blevet myrdet i millionvis, og dels var mange, mange millioner mennesker døde i forbindelse med tvangskollektivisering af landbruget og i forlængelse af forfejlede udviklingsprojekter, der havde fremkaldt hungersnød.

Den store ideologiske konflikt, der havde gennemsyret det korte tyvende århundrede 1917-1991, var slut. Den radikale socialisme mistede sit fædreland og synes ikke længere at udgøre et troværdigt politisk alternativ. Samtidig med udviklingen i Europa i 1989 slog det kommunistiske parti i Kina, der havde indført markedsøkonomi, hårdt ned på en demokratibevægelse i det store land. Kinas kommunistiske parti havde mistet troen på egen ideologi, men foretrak at holde på magten.

FN, MENNESKERETTIGHEDER OG AFKOLONISERING

Efter at ekstremernes århundrede kulminerede i Anden Verdenskrigs menneskeslagteri og folkemord, blev FN oprettet i 1945 af en lang række allierede nationer. FN skulle sikre en fredelig sameksistens imellem verdens lande og medvirke til udvikling. I 1948 vedtog FN Menneskerettighedserklæringen, og FN anbefalede kolonimagterne at opgive deres kolonier i Asien og Afrika. Nogle steder foregik denne udvikling relativt fredeligt, mens det andre steder kom til langvarige og blodige krige, før kolonimagterne opgav magten. I mange af de nye stater udbrød der borgerkrig. De nye staters grænser var ofte et resultat af kolonimagternes kunstigt skabte grænser. Der var ikke tradition for demokratiske systemer, og Den Kolde Krigs alliancer og fronter komplicerede og forlængede de interne konflikter.

Selvom de mange nye nationer blev medlemmer af FN og i princippet gik ind for Menneskerettighedserklæringens målsætning, var det de færreste, der levede op til principperne. Menneskerettighedsorganisationer har kunnet påvise, hvordan de mest elementære menneskerettigheder i mange lande overtrædes (bevidst) igen og igen.

FN har ikke kunne forhindre konflikter og krige og var under Den Kolde Krig handlingslammet på grund af de permanente medlemmers gensidige vetoret i Sikkerhedsrådet. Men selv efter Den Kolde Krigs afslutning har det ofte vist sig vanskeligt at opnå konsensus (enighed) om sanktioner og navnlig aktioner imod stater, der overtræder menneskerettighederne.

Menneskerettighederne er til debat. Kina udfordrer af politiske årsager åbent den vestlige verdens opfattelse af menneskerettigheder, mens en lang række muslimske lande i Cairo-erklæringen fra 1990 forholder sig kritisk til den vestlige verdens sekulære menneskerettighedsopfattelse.

EUROPA I EN NY VERDENSORDEN

Efter Sovjetunionens opløsning i 1991 talte amerikanske politikere om en ny verdensorden. Hvor man før Første og Anden Verdenskrig havde

I Ungarn kom en ny regering ledet af det stærkt konservative og nationalistiske Fidesz-parti til magten i 2010, midt i finanskrisen. Samtidig fik det ekstremistiske højre-nationale parti Jobbik mere end 15 % af stemmerne. Jobbiks retorik og uniformering (som på billedet) har fået mange til at sammenligne dem med tidligere fascistiske partier, og man har i Ungarn siden indført flere love i strid med eller på grænsen af internationale aftaler og menneskerettigheder.

haft en multipolaritet, hvor et antal stormagter stod overfor hinanden, havde man under Den Kolde Krig oplevet en bipolaritet, hvor de to supermagter stod overfor hinanden. Nu talte man om unipolaritet, hvor USA stod alene tilbage som den eneste supermagt.

I 1990 blev Øst- og Vesttyskland til det nye Tyskland. Vesttyskland overtog de facto Østtyskland, og Tyskland blev hermed igen Europas suverænt største og økonomisk stærkeste land. Det gav anledning til en vis nervøsitet hos mange europæiske politikere, der tænkte på skræmmebilleder fra tiden op til Første og Anden Verdenskrig. Derfor blev udviklingen af en po-

litisk union opprioriteret, for på den måde at forpligte den økonomiske sværvægter Tyskland på et politisk fællesskab. EF blev til EU.

Fra begyndelsen af 1990'erne og til 2014 steg antallet af medlemmer i EU fra 12 til 28. De fleste de tidligere østeuropæiske lande og de baltiske lande m.fl. blev medlemmer af det europæiske fællesskab. Imidlertid udviklede fællesskabet sig i forskellig hastighed både økonomisk og politisk. En række af de gamle EU-lande indførte den økonomisk monetære union, ØMU, og nogle af disse indførte den fælles valuta, Euro. Nogle lande indførte de fælles ydre grænser i form af Schengen-samarbejdet. Samtidig fik Europa-parlamentet gradvist mere magt, og EU fik symbolsk en præsident og en udenrigsminister.

Det oprindelige europæiske fællesskab fra 1952 var et fredsskabende projekt, som har haft succes. EF fra 1957 var en toldunion. Den udviklede sig til et stort indre marked og havde økonomisk succes. Den politiske union har derimod haft det svært. De (store) europæiske lande har det vanskeligt med at afgive suverænitet til det overstatslige europæiske niveau. Derfor har EU til dato ikke formået at tale med én stemme i udenrigspolitiske sammenhænge, og EU har ikke udenrigspolitisk indflydelse svarende til Europas samlede økonomiske betydning.

Samtidig har indvandring til de europæiske lande pustet til nationalismen og nationale bevægelser, der er skeptiske overfor det europæiske integrationsprojekt. Debatten om Tyrkiets medlemskab af EU har yderligere medvirket til EU-skepsis i de nationale bevægelser og påvirket opfattelsen af EU i mange europæiske lande.

Senest har den økonomiske krise fra 2008 givet næring til EU-skepsis blandt en meget større del af den europæiske befolkning. En del europæiske lande kom fra 2008 i alvorlig økonomisk krise, og EU måtte finansiere en lang række økonomiske hjælpepakker til de kriseramte lande. Det gav anledning til debat om, hvorvidt Euroen var indført på et forkert grundlag. Den toneangivende diskurs på området gik nu på, at man ikke kunne indføre en fælles valuta uden også at have en fælles økonomisk politik. Det havde der ikke været tale om, da Euroen blev indført i 2002 som en del af et stort politisk projekt, der i sidste ende kunne føre til

Europas Forenede Stater. I den hårdest ramte stat, Grækenland, der blev sat under økonomisk administration, fik et fascistisk parti pludselig stor opbakning. Da Tyskland er Europas største økonomi, og derfor sad for bordenden, når der skulle ydes økonomiske hjælpepakker, blev den tyske forbundskansler Angela Merkel afbilledet iført naziuniform.

Samtidig overtræder nogle EU-lande med Ungarn i spidsen en lang række af de menneskerettigheder og demokratiske spilleregler, der forudsættes overholdt af EU-medlemmer, uden at EU reagerer. Så det europæiske projekt EU er i krise på grund af politiske reaktioner på indvandring og på grund af den økonomiske krise og en meget stor ungdomsarbejdsløshed i mange sydeuropæiske lande. Men er der noget alternativ til det europæiske samarbejde i en verden, hvor vi i Danmark og Europa står overfor andre kontinentale aktører?

GLOBALISERING OG NYE UDFORDRINGER

Verden er i dag økonomisk globaliseret og sammenhængende i en grad som aldrig før. Der handles på verdens førende børser fire og tyve timer i døgnet, året rundt, og mens den vestlige verden er hårdt ramt af krisen, buldrer de nye store økonomier i Kina, Indien og Brasilien derudad. Verden er i forandring, og den vestlige verden udfordres åbent økonomisk, men også politisk af store lande på andre kontinenter. Den vestlige verdens dominans er på retur, og det diskuteres åbenlyst, hvordan den vestlige verden skal klare sig i konkurrence med stærke økonomier i de store asiatiske lande.

Kina er på vej til at blive verdens største økonomi, og mens ikke mindst de syd-europæiske lande og i særlig grad Grækenland har haft meget alvorlige økonomiske problemer, har Kina klaret sig igennem krisen med høje vækstrater og store investeringer i udlandet.